

УДК 378:37.091.12:355-051

Шевченко Р. І.\*

## ОСУЧАСНЕННЯ ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРІВ ВМС ЗСУ

Стаття розкриває окремі проблеми, які постають перед освітньо-професійною підготовкою офіцерів Збройних Сил України, зокрема ВМС ЗСУ. Окреслено основні виклики, які має подолати осучаснена освітньо-професійна підготовка, зокрема комунікація на різних рівнях соціального життя; професійна етика; готовність до виконання бойових та цивільних завдань; усвідомлення відповідальності за ухвалені рішення; психологічна готовність до виконання професійних обов'язків; застосування інформаційно-комунікативних технологій як основи управління бойовою технікою та високотехнологічним обладнанням тощо.

Виокремлено основні принципи підготовки майбутніх офіцерів ЗС України: професійне спрямування; науковість; систематичність і послідовність; комплексність; доступність; максимальне наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій; наочність; наступність.

Зазначено, що підготовка офіцерів ВМС ЗСУ здійснюється у вищому військовому закладі освіти, проте базується на двох попередніх щаблях навчання: закладі середньої освіти та спеціалізованих коледжах. Підвищення кваліфікації офіцерів ВМС може здійснюватися в різних формах післядипломної підготовки: ад'юнктурі, курсах підвищення кваліфікації, системі командирської підготовки тощо.

Наголошено, що сучасний офіцер ВМС має володіти не тільки фаховими, економічними та управлінськими знаннями і вміннями, декількома іноземними мовами, розумінням обраної галузі, спеціалізованою підготовкою з одного або декількох типів, а й навичками культури спілкування, міжособистісної взаємодії, готовністю дотримуватися норм етикету, працювати в умовах професійного стресу й конфліктних ситуаціях, володіти низкою професійно важливих особистісних якостей (відповідальність, ввічливість, стресостійкість, позитивне мислення тощо), що визначає рівень професійної й особистісної культури офіцера ВМС.

Акцентовано увагу, що за сучасних умов підготовка сучасного військового офіцера має бути спрямована на активний пошук інноваційних форм і методів менеджменту військової освіти в контексті набуття майбутнім військовим офіцером професіоналізму.

Ключові слова: Військово-Морські Сили (ВМС), Збройні Сили України (ЗСУ), офіцери ЗСУ, вища військова освіта, освітній процес, професійна підготовка офіцерів ЗСУ, принципи підготовки майбутніх офіцерів.

Загальноновизнано, що «система військової освіти є складником загальнодержавної системи вищої освіти. Відповідно її подальший розвиток та реформування здійснюються в контексті нового етапу модернізації національної системи вищої освіти» [5, с. 29]. При цьому військова освіта має забезпечувати умови для формування та самореалізації особистості, гнучкість і варіативність навчання, виважену гуманітарну спрямованість, значущість та престиж військової служби. Кінцевим результатом діяльності усіх рівнів військової освіти є всебічно освічена особистість, яка адекватно сприймає реальність, має системний світогляд й аналітичне мислення, здатна ухвалювати оптимальні рішення відповідно до профілю своєї військово-професійної діяльності. За сучасних умов підготовка сучасного військового офіцера має бути спрямована на активний пошук інноваційних форм і методів менеджменту військової освіти в контексті набуття майбутнім військовим офіцером професіоналізму, що здатне було б стимулювати зростання його інтелектуального потенціалу, компетентності, ініціативи та творчості [6].

Питання морської освіти є предметом дослідження таких науковців: І. Вербій, О. Даниленко, О. Дімоглова, А. Дуля, Ю. Єжокіна, В. Желязков, О. Задорожня, Л. Капля,

\*© Шевченко Р. І.

І. Купченко, А. Ляшкевич, О. Мороз, Н. Огородник, Д. Осадчук, І. Рябуха, А. Сваричевська, А. Солодовник, О. Сорока, О. Токарева, А. Токуєва, О. Чагайда, В. Чернявський, К. Чуприна та ін. Окремі аспекти діяльності ВМС ЗСУ та питання підготовки офіцерів ВМС ЗСУ ХХІ століття досліджували В. Гончаренко, С. Козак, М. Кулакова, С. Соколюк, І. Фурман, В. Ярема та ін. Окремо відзначимо наукові розвідки І. Попоцького, Н. Терентьевої, В. Шемчука. Питання різноаспектної підготовки офіцерів ВМС ЗСУ потребують подальшого наукового дослідження.

Метою публікації вбачаємо окреслення основних проблем, які постають перед сучасною освітньо-професійною підготовкою майбутніх офіцерів ВМС ЗСУ.

Підготовка офіцерів Збройних Сил України (ЗСУ) – це організований за єдиним замислом і планом процес навчання і виховання всіх категорій військовослужбовців, підготовки (злагодження) органів управління (штабів), військових частин (кораблів), установ та організацій з метою досягнення їхньої готовності до виконання завдань за призначенням як у мирний час, так і в особливий період; складовими (видами підготовки) ЗС України є оперативна підготовка; бойова підготовка; підготовка резервів; підготовка у ВВНЗ (ВНП ВНЗ), наукових установах та навчальних центрах. Навчання у ВВНЗ (ВНП ВНЗ) – це освітній процес підготовки курсантів (слухачів), ад'юнктів, докторантів за відповідними рівнями вищої освіти для подальшої служби на посадах офіцерського (сержантського, старшинського) або начальницького складу з метою задоволення потреб ЗС України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань [4].

Підготовка майбутніх офіцерів ЗС України ґрунтується на таких принципах:

1) професійне спрямування – відповідність переліку конкретних завдань, що визначено органами військового управління, військових частин (підрозділів, кораблів) в оперативних і бойових планах застосування, з наданням пріоритету практичній підготовці (на полігонах, озброєнні і військовій техніці, безпосередньо у військах (силах), що ґрунтується на стандартах НАТО та відповідає критерію високої ефективності за прийнятних витрат; цілям та змісту навчання;

2) науковість – обґрунтування змісту процесу підготовки з позицій останніх досягнень військової науки і техніки;

3) систематичність і послідовність, що полягає в розподілі змісту підготовки за періодами підготовки (термінами навчання у ВВНЗ, наукових установах й навчальних центрах), наявності тісного взаємозв'язку й наступності підготовки, відповідності вимогам стандартів підготовки (вищої військової освіти);

4) комплексність, яка передбачає системне використання різних форм і методів підготовки для формування у військовослужбовців визначених компетентностей (фахових здібностей) за стандартами підготовки (стандартами вищої військової освіти) для виконання обов'язків офіцера ВМС;

5) доступність, що полягає у відповідності навчання його змісту, форм і методів рівню навченості офіцерів ВМС, й завдяки цьому створюються передумови для ефективного навчання;

6) максимальне наближення умов навчання до обстановки реальних бойових дій – навчання необхідним навичкам та вмінням, спрямованим на якісне виконання завдань за призначенням;

7) наочність, яка полягає у врахуванні в процесі підготовки особливостей пізнавальної діяльності офіцерів ВМС з огляду на персональний підхід до кожного студента чи курсанта під час підготовки та проведення занять, розвиток його спроможності до творчого мислення і самостійної праці;

8) наступність, або ступеневість освіти, що полягає у встановленні зв'язку між минулим, сьогоденням і майбутнім у процесі безперервного отримання, розширення, поглиблення і розвитку знань і умінь на більш високих науково-практичних рівнях [4].

Сучасна підготовка офіцерів для Збройних Сил України здійснюється через

ступеневу систему безперервного навчання, яка передбачає такі складові:

- 1) початкова військова підготовка молоді;
- 2) професійна військова підготовка;
- 3) вища освіта офіцерських кадрів тактичного, оперативно-тактичного та оперативно-стратегічного рівнів;
- 4) підвищення кваліфікації та перепідготовка офіцерів ВМС.

Така система підготовки кадрів, хоча й здебільшого може забезпечити підготовку висококваліфікованих офіцерів ВМС, але не стовідсотково відповідає реальним потребам Збройних Сил України. Мета освітнього процесу на усіх етапах (складових) передбачає створення гнучкої системи безперервної освіти як цивільної, так і військової, спрямованої на створення єдиного простору, забезпечення наступності середньої загальної і професійної (військової) освіти, що сприяє адаптації особистості до професійної діяльності та враховує потреби ринку праці й особисті цілі тих, хто навчається [1].

Підготовка офіцерів ВМС ЗСУ здійснюється у вищому військовому закладі освіти, проте базується на двох попередніх щаблях навчання: закладі середньої освіти та спеціалізованих коледжах. Підвищення кваліфікації офіцерів ВМС може здійснюватися в різних формах післядипломної підготовки: ад'юнктурі, курсах підвищення кваліфікації, системі командирської підготовки тощо.

Тобто процес підготовки офіцерів ВМС можна представити у вигляді багатостадійної системи з дискретним характером навчання (із зазначених форм навчання лише командирська підготовка може бути визнана безперервним процесом навчання, але вона починає діяти на другій стадії підготовки офіцерів ВМС). Іноді між стадіями підготовки утворюються значні проміжки часу, тому між цілісністю процесу підготовки офіцерів ВМС і його результатом виникають суперечності. Закономірність розв'язання цих протиріч і є основою змісту поняття та сутності наступності процесу підготовки офіцерів ВМС.

Підвищення ефективності навчання у вищій школі в цілому і підготовка офіцерів ВМС до нових видів професійної діяльності, зокрема, традиційно є одним з центральних об'єктів всебічного вивчення в галузі педагогічної науки (А. Вербицький, В. Сластьонін, М. Дьяченко, П. Просецький та ін.). Одним з найбільш важливих аспектів цієї проблеми виступає становлення офіцера ВМС, що володіє основами комунікації, які забезпечують досягнення взаємоузгоджених дій у соціумі, адаптацію майбутніх фахівців, випускників ЗВО до нових умов життєдіяльності. Комунікація набуває особливої значущості для майбутніх офіцерів, що мають бути додатково фахівцями й у галузі управління.

Набуття комунікативної компетентності забезпечує можливість встановлення контакту в процесі спільної діяльності, призводить до взаєморозуміння в умовах професійного спілкування, сприяють досягненню його позитивного результату [2]. Формування готовності майбутніх офіцерів ВМС до здійснення комунікації на різних рівнях соціального життя пов'язане з вирішенням низки педагогічних завдань у цьому процесі. Це рішення може бути знайдено на основі теоретичного аналізу як самої діяльності (наприклад, управління, соціальної роботи), так і предметного змісту процесу підготовки офіцерів ВМС. Воно пов'язане з певним моделюванням самих завдань і послідовністю їх вирішення в цьому процесі.

У готовності офіцерів ВМС до професійної діяльності неабияку роль відіграє професійна етика, що є сукупністю моральних норм і правил, які визначають ставлення людини до свого професійного обов'язку; до людей, з якими людина пов'язана за характером своєї професії. Професійна етика визначає специфіку взаємин за такими напрямками: ставлення організації до суспільства; ставлення окремо взятого офіцера до суспільства та держави; його моральні, професійно значущі якості, що забезпечують якнайякісніше виконання професійних обов'язків; взаємини військово-морських

фахівців між собою; відносини командира й підлеглих.

Професійна етика завжди вибудовує свої відносини на загальних, морально-етичних нормах і цінностях суспільства, але при цьому визначає професійно значущі пріоритети, цільові установки для конкретної професійної діяльності.

Сучасний офіцер ВМС, що працює із людьми, має володіти не тільки фаховими, економічними та управлінськими знаннями і вміннями, декількома іноземними мовами, розумінням обраної галузі, спеціалізованою підготовкою з одного або декількох типів, а й навичками культури спілкування, міжособистісної взаємодії, готовністю дотримуватися норм етикету, працювати в умовах професійного стресу й конфліктних ситуаціях, володіти низкою професійно важливих особистісних якостей (відповідальність, ввічливість, стресостійкість, позитивне мислення тощо), що визначає рівень професійної і особистісної культури офіцера ВМС.

У науці проблема професійної етики розглядається вченими в системі професійної культури як її компонент, що свідчить про взаємозв'язок, взаємопроникнення, взаємовплив і дозволяє говорити про професійно-етичну культуру фахівця, акцентуючи увагу не тільки на цьому явищі, а й підкреслюючи необхідність посилення уваги до етичного боку професійної культури.

Сьогодні постала проблема оцінки якісних характеристик інноваційних змін в усіх сферах суспільної життєдіяльності, але визначити ці зміни тільки в межах теорій моралі і моральності не можливо. Потрібен інший підхід до дослідження педагогічних процесів у системі вищої військово-професійної освіти, де аналіз означених проблем передбачає не тільки використання сучасних досягнень у галузі педагогічної науки, а й інших галузей: філософії, педагогіки, управління, етики та ін. На наш погляд, застосування інтеграційного підходу в процесі формування професійної етики майбутніх офіцерів ВМС в умовах закладу вищої освіти сприятиме, з одного боку, інтеграції та більш глибокому проникненню етичної сторони в професійну складову, а з іншого – буде посилювати акцент на етичній складовій професійної освіти офіцерів ВМС, яка є в сучасній системі освіти, але вимагає актуалізації.

Інтеграція нових інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес – необхідна умова модернізації системи освіти. Знання основ інформатики, її можливостей і перспектив розвитку стає актуальним практично для всіх членів сучасного суспільства. Стрімке зростання ролі комп'ютерних систем як знаряддя інтелектуальної діяльності висуває якісно нові вимоги до всього освітнього процесу. Будь-яка людина як суб'єкт інформаційного суспільства має вміти оперувати в просторі різними видами інформації. Формування інформаційної культури офіцерів ВМС починається ще в школі в результаті вивчення нових напрямів інформатики. До цих напрямів відносяться телекомунікації, локальні і глобальні мережі, розподілені обчислення і бази даних, мультимедіа й гіпермедіатехнології.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних та педагогічних технологій в освітній процес підготовки офіцерів ВМС змінює зміст, методи і організаційні форми навчання. Використання мультимедійних технологій у навчальному процесі як засіб формування інформаційної культури стає актуальним завданням освіти.

Інформаційно-технологічна підготовка офіцерів ВМС та їхнє професійне вдосконалення повинні мати безперервний характер, що зумовлено процесами глобальної інформатизації, постійним удосконаленням засобів інформаційно-комунікаційних технологій, а також постійно мінливих умов розвитку самої системи освіти.

Навчання офіцерів ВМС використанню інформаційно-комунікаційним технологіям в освітньому процесі та взаємозв'язок з досягненнями когнітивної психології дозволяє забезпечити ефективність освітнього процесу.

Створення педагогічної взаємодії з включенням сукупності мотиваційного, когнітивного, процесуального компонентів є умовою організації особистісного

зростання майбутніх офіцерів ВМС.

Гуманізація і демократизація суспільства, сучасні умови розвитку економіки викликають необхідність забезпечення готовності майбутнього офіцера ВМС до професійної взаємодії у всіх сферах практичної діяльності.

Формування готовності майбутнього офіцера ВМС до професійної діяльності відображає його здатність вибудовувати складну систему професійно-особистісних контактів, орієнтуватися на співпрацю в команді однодумців, розширюючи можливості різноманітного співробітництва з метою вироблення спільних найпродуктивніших рішень [3].

Разом з тим можна констатувати, що в освітньо-професійній підготовці, як і раніше, домінує психологічний підхід, критерієм якого залишається обсяг і сумарність професійної інформації випускника і явно недооцінюється компетентнісний підхід у підготовці офіцера ВМС, що підкреслює значимість наявності компетентностей і рівень їхньої сформованості для виконання професійної діяльності.

Розширення можливостей безпосереднього контакту різного рівня в інформаційному, міжособистісному, професійно-діловому аспектах висуває нові вимоги до підготовки компетентного офіцера ВМС у вищій школі. Він має вміти знаходити точки дотику при вирішенні нагальних соціальних, виробничих, особистісних проблем через зміну своєї позиції від «Я» до позиції «Ми». Цьому сприяє використання найбільш ефективних тактик міжособистісної взаємодії в освітньому процесі ЗВО – діалогу, партнерства, кооперації, співпраці, які охоплюють всі сфери спілкування, професійної діяльності і ділових відносин.

Таким чином, зміна соціальних стандартів в країні виявила у військовій сфері цілу низку етичних колізій, що зумовили виникнення кризової ситуації в професійній діяльності офіцерів ВМС з позицій професійної етики. Традиційна система професійної підготовки майбутніх офіцерів ВМС сьогодні демонструє недостатню готовність до вирішення цього протиріччя, що вимагає її реформування з метою підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Проте інтегративний результат професійної підготовки курсантів – майбутніх офіцерів ВМС повинен бути представлений готовністю до дотримання норм професійної військової діяльності. Критерієм сформованості ціннісно-мотиваційного й когнітивного компонентів буде світоглядна готовність, поведінкова готовність – критерієм когнітивного й емоційно-вольового компонентів, технологічна готовність – критерієм рефлексивного компоненту. Сукупність видів готовності буде висловлювати професійно-етичні норми, що регулюють професійні стосунки.

Розробка науково-обґрунтованої системи підготовки, що базується на адекватній моделі психологічної готовності, може сприяти вирішенню проблем підвищення результативності вищої освіти, а тому становить перспективу подальшого наукового пошуку.

### Література:

1. Брижаний Є. І. Порівняльний аналіз формування професійної готовності офіцерів в арміях провідних країн світу. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 5. С. 20-25. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist\\_2012\\_5\\_6](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_5_6)
2. Жирун О. А. Психологічні особливості розвитку комунікативної компетентності у майбутніх редакторів у взаємодії з авторами: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка АПН України, 2006. 20 с.
3. Колосович О. С. Теоретико-методологічні аспекти дослідження взаємодії у професійній сфері. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип. 13. С. 103-111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp\\_2013\\_13\\_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekp_2013_13_14)
4. Концепція підготовки Збройних Сил України. Ukrainian Military Pages. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2016/02/concept-of-the-armed-forces-of-ukraine.html>

5. Панфілов О. Ю. Методологічні засади реформування військової освіти в Україні. *Теорія і практика управління соц. системами: філос., психологія, педагогіка, соціологія*. 2009. № 2. С. 27–31.
6. Панфілов О. Ю., Петрова Л. О. Система військової освіти України як рамкова умова формування особистості військового керівника. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*. 2016. № 3 (48). С. 201-204. URL: <http://www.hups.mil.gov.ua/periodic-app/article/17043>

Shevchenko R. I.

#### PROBLEMS OF MODERNIZING EDUCATION OF THE NAVY ARMED FORCES OFFICERS

*The article reveals some of the problems faced by the educational-professional training of officers of the Armed Forces of Ukraine, in particular the Navy of the Armed Forces. The main challenges that modern educational and professional training should overcome, are outlined, for instance, communication at different levels of social life, professional ethics; readiness for combat and civilian tasks; awareness of responsibility for made decisions; psychological readiness to perform professional duties; the use of information and communication technologies as the basis for the management of military equipment and high technology equipment, etc.*

*The basic principles of preparation of future officers of the Armed Forces of Ukraine are outlined: professional orientation; scientific systematic and consistent; complexity; accessibility; maximum approximation of the conditions of training to the situation of real combat operations; clearness; continuity.*

*It is stated that the training of Navy officers of the Armed Forces is carried out in a higher military educational establishment, but is based on two previous levels of training: a secondary education institution and specialized colleges. The training of Navy officers can be carried out in various forms of postgraduate training: postgraduate military courses, advanced training, command training, and so on.*

*It is emphasized that the modern Navy officer should have not only professional, economic and management knowledge and skills, several foreign languages, understanding of the chosen field, specialized training in one or more types, but also skills of culture of communication, interpersonal interaction in professional stress and conflict situations, possess a number of professionally important personal qualities (responsibility, courtesy, stress resistance, positive thinking, etc.) that determines Navy officer's professional and personal culture level.*

*Attention is drawn to the fact that in modern conditions the training of a modern military officer should be aimed at the active search for innovative forms and methods of military education management in the context of acquiring a future military officer of professionalism.*

*Key words: Naval Forces (Navy), Armed Forces of Ukraine (Armed Forces), officers of the Armed Forces, higher military education, educational process, professional training of officers of the Armed Forces of Ukraine, principles for training future officers.*

*Дата надходження статті: «25» вересня 2019 р.*